

Slottsgatan – lämningar av Västerås äldsta gata

Arkeologisk undersökning

Fornlämning Västerås 232:1
Slottsgatan
Västerås domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Jonas Ros

Slottsgatan – lämningar av Västerås äldsta gata

Arkeologisk undersökning

Fornlämning Västerås 232:1
Slottsgatan
Västerås domkyrkoförsamling
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Jonas Ros

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2018

Omslag: Den äldsta kartan över Västerås från 1688. Svartån och Lillån är markerade med blått. Delar av en stenlagd medeltida gatubeläggning framkom vid undersökningen. Den troliga äldsta sträckningen av gatan är markerad med gult. Undersökningsområdet är markerat med en röd ring.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-650-8

Tryck: JustNu, Västerås 2018

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Den medeltida staden.....	5
Arkeologiska undersökningar i närområdet.....	6
Målsättning, metod och genomförande.....	10
Undersökningsresultat.....	13
Fynd	17
¹⁴ C-analyser	17
Tolkning.....	18
Slutord.....	18
Utvärdering	19
Referenser.....	20
Internet	20
Otryckta källor.....	20
Litteratur.....	20
Tekniska och administrativa uppgifter	23
BILAGOR	24
Bilaga 1. ¹⁴ C-analyser	24
Bilaga 2. Schakttabell.....	25

Figur 1. Västerås stad, fornlämning 232:1, markerad. Utdrag ur digitala Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) gjorde under 2017 en arkeologisk undersökning i Slottsgatan vid korsningen till Stora Gatan med anledning av nedläggande av fjärrkyla. I Slottsgatan, norr om Stora Gatan, undersöktes delar av en stenlagd gata som var en föregångare till nuvarande Slottsgatan. Ett ¹⁴C-prov tillsammans med förekomst av tegel daterar den stenlagda gatan till perioden 1240–1260.

I två provgröpar framkom lämningar av äldre gatunivåer. Redan i de äldsta lagren fanns stenar som bedömdes vara delar av stenlagda ytor och hårdgörningsytor. Dessa lager skiljer sig från lagren om brukar påträffas inne på tomtmark. Dessa lager fanns från det äldsta skedet och uppfattas som äldre gatubeläggningar, vilket kan indikera ett långt brukande av gatan ända från den äldsta tiden. Ett ¹⁴C-prov från det äldsta lagret dateras till 990–1160 (kal 2 sigma) och inom det intervallet är det 58,9% sannolikhet att provet dateras till perioden 990–1060, det vill säga vikingatiden. Slottsgatan är sannolikt Västerås äldsta gata. Men den undersökta ytan var liten och vi vet därför inte med säkerhet om det fanns en gata på platsen redan under vikingatiden.

Undersökningen var betydelsefull och visar att det var aktivitet på platsen redan under vikingatiden. Utgrävningen bekräftar att det finns en stor kunskapspotential i Slottsgatan och i angränsande områden för att belysa staden Västerås äldsta skede.

Inledning

Under juni och juli 2017 gjorde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i Slottsgatan (figur 1 och 3) med anledning av att det lades ner fjärrkyla från Stora Gatan in till Sundinska huset i kvarteret Lovisa 3. Den arkeologiska undersökningen genomfördes av Jonas Ros som också har sammanställt rapporten.

Topografi och fornlämningsmiljö

Den medeltida staden

Den medeltida staden Västerås har i Fornminnesregistret (FMIS) beteckningen Västerås 232:1. Fornlämningen omfattar ett cirka 1 000 × 700 meter stort område (figur 1). Västerås ligger vid Svartåns mynning i Mälaren. Namnet Västerås är en sammansättning av efterledet *aros*, åmyrning, och förledet *väster* som har lagts till så att inte orten skulle blandas ihop med Östra Aros, nuvarande Uppsala (Wahlberg 2003:371).

I Florenslistan från 1120-talet omnämns Arosa som biskopssäte och därmed avses Västerås (Dahlbäck 1993:135ff). Florenslistan är en förteckning som sannolikt ursprungligen upprättats omkring 1103 (Palmqvist 1961:51). Den äldsta kartan över Västerås är från 1688 och upprättades av Jonas Carlsteen (figur 3).

Under 1200-talet expanderade staden ytmässigt. År 2008 genomfördes en arkeologisk undersökning i Västgötegatan (figur 3:2) sydväst om undersökningsområdet. Det äldsta

kulturlagret, som bedöms vara avsatt på tomtmark, daterades genom ¹⁴C-analys till 1200-talet (figur 3:5; Ros 2010). ¹⁴C-prov från Källgatan indikerar att det fanns bebyggelse även där under 1200-talet (Ros 2015d). Vid ombyggnationen av Källgatan 2015 framkom bebyggelse i Kungsgatan som kan ha uppförts före 1100 (Duncan, Harrysson och Jonsson manus). En orsak till stadens ytmässiga utvidgning under 1200-talet var sannolikt att bergsbruket i Bergslagen expanderade och handeln med järn ökade. Västerås var en viktig omlastningsplats och utskeppningshamn för järn under medeltiden (Gustafsson & Redin 1977; Ros 2015a).

Arkeologiska undersökningar i närområdet

I kvarteret Linnea (figur 3:1) har det gjorts en utgrävning. I det äldsta skedet fanns lämningar av en bronssmeds verksamhet som daterats till 1000-talet. Bland fynden märks ett mynt slaget i Prag för Boleslaw I som regerade 929–967 (Annuswer m.fl. 1990:17ff; Bergquist 1996).

Flera olika mindre undersökningar har gjorts i Slottsgatan och i Stadsparken och då har sektioner dokumenterats. År 1994 togs schakt upp i Slottsgatan. I ett av schakten (figur 3:3) framkom lämningar av ett tomtgränsdike. Området bedömdes vara tomtindelad alltifrån det äldsta skedet. I ett schakt insamlades ett dendrokronologiskt prov som dateras till omkring 1300. Under stocken som daterades fanns cirka 0,95 meter tjockt kulturlager (Ros 1995).

Vidare har det gjorts undersökningar i Stora Gatan och i Stadsparken (Forenius 1987; Bergquist 1995; Bergquist & Bäck 2000; Carlsson 2001; Lihammer 2008). I samband med arkeologiska undersökningar i närheten av Slottsgatan och Stadsparken har det vid flera utgrävningar framkommit kulturlager som daterats till vikingatid och tidig medeltid. Vid en undersökning 1989 i Stadsparken påträffades keramik som pekade på en datering av kulturlagren till sen vikingatid/tidig medeltid (Sjöö 1989).

År 2009 gjordes en undersökning i Stadsparken. Intill fontänen ”Bagarns pojke” påträffades kulturlager och ¹⁴C-dateringar gjordes på två djurben. Det ena benet dateras till intervallet 890–1030 e.Kr. (kal 2 sigma). Det andra benet dateras till intervallet 1030–1210 e.Kr. (kal 2 sigma) (Alström 2010).

År 2013 gjorde en undersökning i Stadsparken i samband med ledningsgrävning (figur 2 och 3:4). I den sterila leran påträffades ett stolphål och på detta fanns ett lager innehållande en tand från ett får som ¹⁴C-daterades till intervallet 890–1030 e.Kr. (kal 2 sigma). Ett ben från ett annat, yngre lager ¹⁴C-daterades till perioden 810–1000 e.Kr. (kal 2 sigma). Lämningarna uppfattades som tomtregelrad bebyggelse. Där framkom vad som tolkas vara delar av en tomt med två olika huslägen. Där framkom flera på varandra överlagrande golv, som tolkats visa att det var bebyggelse på platsen alltifrån den äldsta tiden före år 1000. Bland fynden märks en kam från 1000-talet (Alström 2014; Ros 2015b och 2015c).

I samband med en arkeologisk undersökning i Stadsparken 2016 insamlades och daterades ett kolprov från det näst äldsta lagret. ¹⁴C-provet gav datering till 960–1030 e.Kr. (kal 2 sigma) (Spjuth 2018). Undersökningen bekräftar bilden att det var verksamhet i Stadsparken redan under vikingatiden.

Figur 2. Översikt över Stadsparken från undersökningsområdet. Foto från nordväst av Jonas Ros.

Figur 3. Västerås stad med nuvarande kvartersindelning. Undersökningsplatsens läge vid Slottsgatan/Stora Gatan är markerad med en röd ring. Några tidigare undersökningar är markerade. I kvarteret Linnea (1) har det undersökts kulturlager från vikingatiden. I Västgötegatan (2) har det undersökts kulturlager från 1200-talet. Ett ^{14}C -prov har tagits från Källgatan (5). I Slottsgatan (3) har det framkommit lämningar efter medeltida bebyggelse. I Stadsparken har det framkommit indikationer på vad som kan vara bebyggelse från vikingatiden och medeltiden (4) (efter Gustafsson & Redin 1977).

Målsättning, metod och genomförande

Länsstyrelsen hade fastställt undersökningens syfte vilket var att tillvarata kunskap som förväntas bidra till områdets historia och som kan bli till nytta för samhällsplaneringen genom att fastställa fornlämningens omfattning, karaktär och bevarandegrad. Om större anläggningar eller komplexa kulturlager framkom skulle arbetet avbrytas för samråd med länsstyrelsen. Undersökningen skulle klargöra följande:

- Fornlämningens utbredning inom schaktet.
- Bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd – karaktär, mängd och bevarandegrad.
- Preliminär datering.
- Preliminär tolkning av fornlämningen.
- Länsstyrelsen framförde önskemål om att schaktet åtminstone på en punkt skulle grävas till leran, det vill säga till ursprunglig marknivå. Syftet var att insamla daterbart material för ¹⁴C-analys.

Länsstyrelsen bedömde att en rimlig ambitionsnivå var tillräcklig vad gällde åtgärder, men dokumentationen av fornlämningen skulle hålla god kvalitet. Ambitionsnivån innebar att undersökningen och dokumentationen skulle omfatta följande:

- En arkeolog skulle delta vid schaktningen med undantag för sträckor där det i fält bedömdes som obehövligt.
- Kulturlager och anläggningar skulle dokumenteras i sektion.
- Anläggningar skulle dokumenteras i plan
- Om möjligt skulle prover tas för ¹⁴C-datering av de undre kulturlagren och/eller av några anläggningar.

Undersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning i samband med nedläggande av fjärrkyla. Det schaktades med grävmaskin. I schaktet framkom ett mycket stort antal ledningar, fjärrvärmeledning, elledningar med mera på olika djup (figur 6). Detta medförde att det var svårt att schakta. För att undvika ledningarna tänkte uppdragsgivaren ansluta fjärrkylan till fastigheten från Slottsgatan, men det visade sig att detta inte var möjligt på grund av förekomsten av många elledningar och stora stenar som lagts som stöd intill den befintliga byggnaden. Istället anslöts fjärrkylan till fastigheten inne på gården. Det stora antalet ledningar medförde att schaktningen gick långsamt och drog ut på tiden. För att frilägga schaktet tvingades entreprenören att beställa en sugbil som sög bort gruset och sanden mellan ledningarna. Sanden sögs bort ner till den nivå där ledningarna skulle läggas och till den nivå där kulturlager framkom.

Övre delen av kulturlagren behövde undersökas längs en sträcka för att nå det djup på vilket ledningen skulle läggas. Kulturlagren undersöktes genom handgrävning. Framkomna objekt dokumenterades genom handritning i skala 1:20. Därefter grävdes objekten bort med hjälp av grävmaskin. En grop grävdes ner till ursprunglig marknivå, till undergrunden, med hjälp av grävmaskin. Syftet med gropan var att göra det möjligt att upprätta en sektion över den uppkomna schaktväggen och att insamla material för ¹⁴C-analys från de äldsta lagren. På en annan punkt grävdes ett mindre hål för hand för att klarlägga lagerföljden under schaktad nivå. Sektioner upprättades i skala 1:20. Schaktets läge ritades in manuellt på en plan i skala 1:200 och digitaliserades i efterhand.

Ben insamlades för ¹⁴C-analys. En preliminär djurartsbestämning gjordes av arkeologen i fält. Därefter gjorde osteologen Lisa Hartzell vid KM en bedömning av vilka djurarter som benen kom från. Syftet var att undvika att datera ben från fågel, gris och andra djur

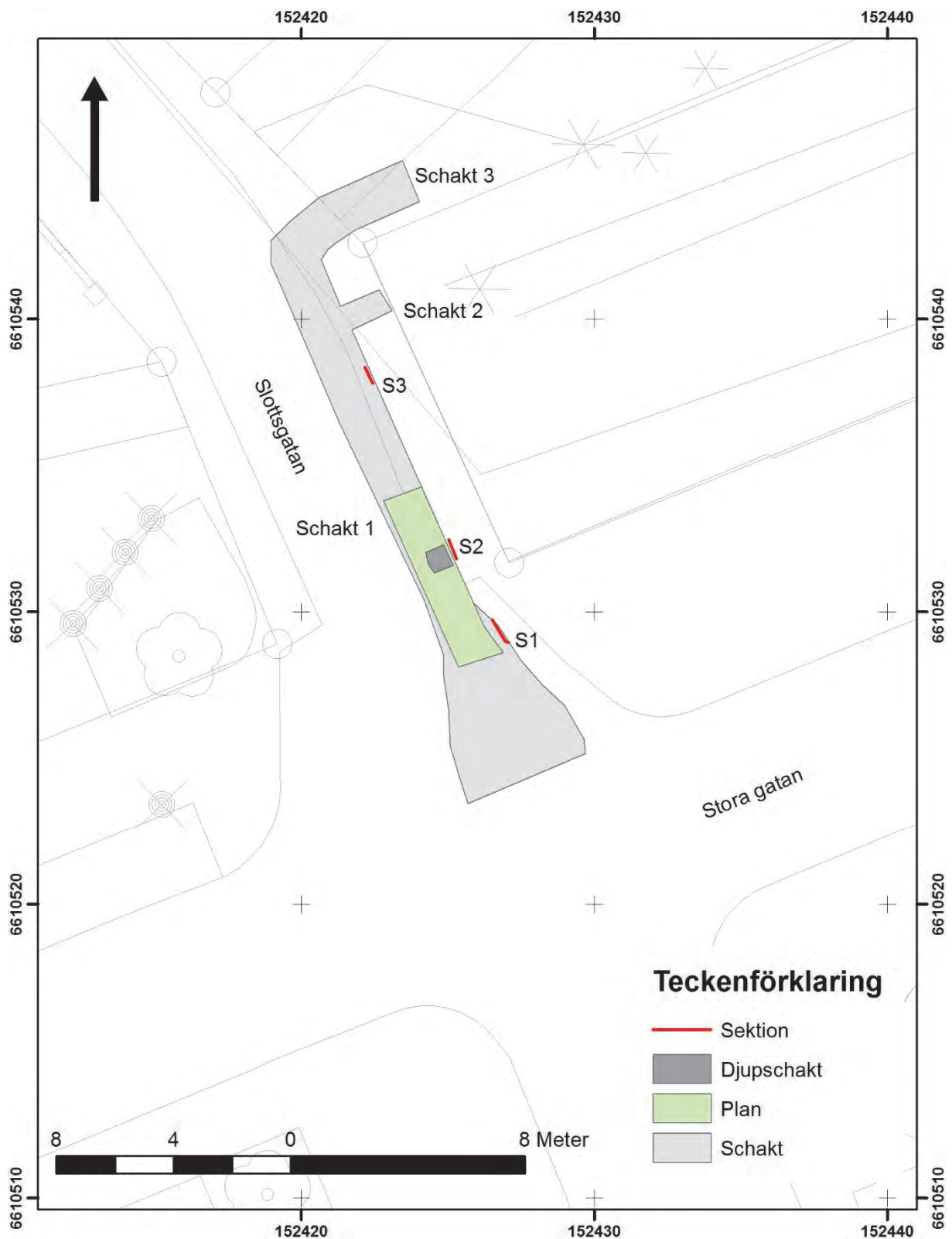
som kan uppvisa reservoareffekt till följd av att de har ätit fisk och annan marin föda. Ett ben som kom från en stor gräsätare, sannolikt från nöt, och ett annat som kommer från får/get valdes ut och ^{14}C -daterades. Dessa ben uppvisar sannolikt ingen reservoareffekt. Vidare daterades en del av en mindre träkvist som hade låg egenålder. ^{14}C -prov skickades in för datering till Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet.

Figur 5. Undersökningen gjordes i korsningen Slottsgatan/Stora Gatan. Slottsgatan ses till vänster i bild. Foto från sydväst av Jonas Ros.

Figur 6. I det upptagna schaktet i Slottsgatan framkom ett mycket stort antal ledningar som försvarade schaktningen och undersökningens genomförande. Foto från nordväst av Jonas Ros.

Figur 7. Undersökningsområdet i Slottsgatan och Stora Gatan markerat med grå färg. Djupschaktet är markerat med mörkare grå färg. Lägena för sektion S1, S2 och S3 är markerade med rött. Ytan där de arkeologiska objekten framkom är markerad med grönt och är dokumenterad i separat planritning (figur 10). Utdrag ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:200.

Undersökningsresultat

Slottsgatan löper parallellt med Svartån på dess västra sida. Topografiskt är markytan på den västra sidan av Svartån högre i jämförelse med marknivån på den östra sidan av ån. Förutsättningar fanns därför för tidig bebyggelse längs med nuvarande Slottsgatan.

Tre schakt togs upp i Slottsgatan vid korsningen till Stora Gatan (figur 5 och 7, bilaga 2). I figur 4 är undersökningsområdets läge markerat på 1688 års karta. I schakten framkom en hel del ledningar (figur 6). I schakt 2 och 3 (figur 7) framkom endast ledningar, betong, sten, grus och sand. I det största schaktet, nr 1, framkom arkeologiska objekt. Längs en sträcka av cirka 6 meter undersöktes en stenlagd gata, anläggning A1, uppbyggd av stenar i storlek cirka 0,1–0,5 meter i diameter (figur 8–10). Stenarna hade en ojämn yta och förklaringen till detta var sannolikt att tjälen har skjutit upp flera av dem. Den stenlagda ytans västra del var störd, det vill säga bortgrävd i samband med tidigare markarbeten. Den stenlagda gatan var en föregångare till nuvarande Slottsgatan.

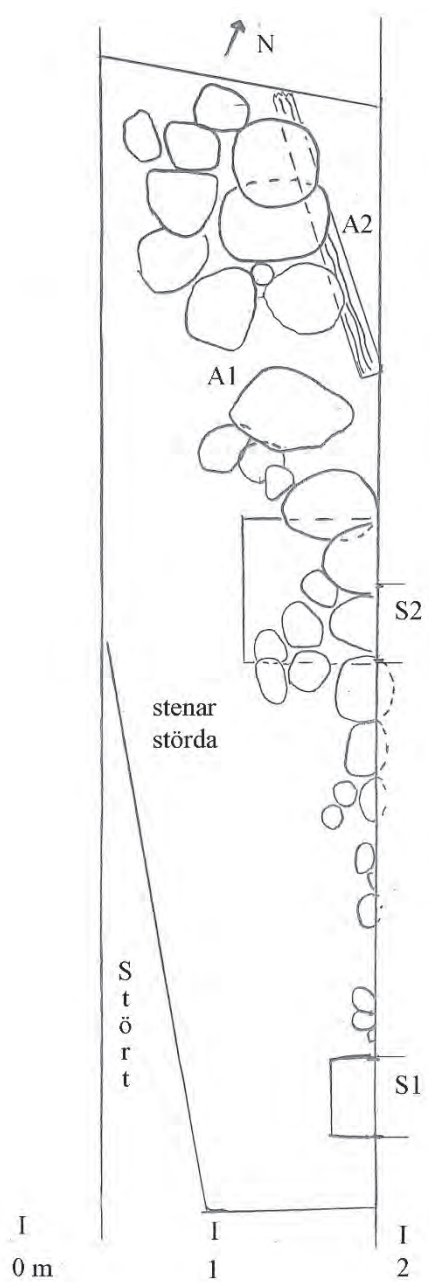
Under några av stenarna påträffades en löst liggande träbit, A2 (figur 10). Träet var kraftigt förruttnat.

Figur 8. Schakt 1 i Slottsgatan. Till vänster ses delar av den stenlagda gatan, A1. Foto från nordväst av Jonas Ros.

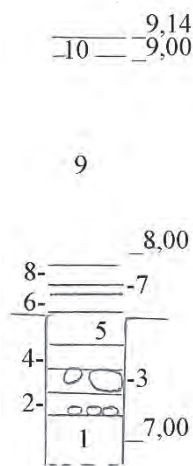

Figur 9. Schakt 1 i Slottsgatan. Till höger ses delar av den stenlagda gatan, A1, under en ledning. Foto från sydväst av Jonas Ros.

Figur 10. Planritning som visar den framkomna stenlagda gatan A1. A2 var ett löst liggande trä. Lägena för sektion S1 och S2 är markerade. Vidare ses det upptagna djupschaktet vid S2 och gropen som grävdes vid S1. Skala 1:40. Ritning av Jonas Ros.

Tre sektioner dokumenterades i schakt 1. På platsen för sektion S1 grävdes ett hål för hand för att nå steril nivå, undergrunden (figur 7:S1 och 10:S1). I sektionen (figur 11) dokumenterades olika lager. I de äldsta lagren, nr 2 och 3, fanns mindre stenar som bedöms vara delar av stenlagda ytor.

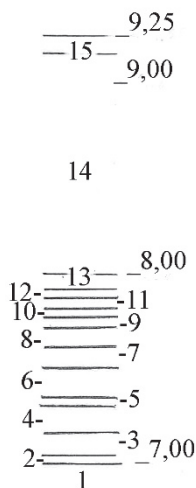

Figur 11. Sektion S1 sedd från väster. I de äldsta lagren, nr 2 och 3, fanns mindre stenar som bedöms vara delar av stenlagda ytor. Skala 1:40. Ritning av Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Grå lera. Steril undergrund.
2. Brungrå lera blandad med humös kulturjord. Stenar i botten av lagret. Stenarna bedöms vara del av en stenlagd yta.
3. Gråbrun lera blandad med humös kulturjord. Stenar i lagret. Stenarna bedöms vara delar av en stenlagd yta.
4. Gråbrun lera blandad med kulturjord, mörkare än lager 3.
5. Brungrå lerblandad kulturjord. En tegelbit i lagret.
6. Brun lera blandad med kulturjord.
7. Mörk gråbrun kulturjord med stort inslag av träflisor och förmultnat organiskt material. Stenläggning A1 i lagret längre norrut.
8. Som lager 7, men med inslag av grå lerkulmpar.
9. Grus och sand. Bärlager.
10. Gatsten.

Sektion S2 (figur 12) dokumenterades på platsen där den stenlagda gatan påträffades (figur 7:S2 och 10:S2). Där grävdes ett djupschakt med grävmaskin så att ursprunglig steril lera, undergrunden, kunde nås. Den stenlagda gatan, A1, låg i lager 11 och lager 12 i sektionen. Det sistnämnda lagret överlagrade delvis A1, men bedöms vara samtida med anläggningen. Då sektionen dokumenterades hade stenen på platsen för sektion S2 schaktats bort och den syns därför inte i sektionsritningen (figur 12). I lager 3 och 5 fanns grus som bedöms ha haft funktion som hårdgörningsytor att gå på. I lager 4 och 8 fanns enstaka stenar som bedöms ha varit delar av stenlagda ytor. Tre prover för ¹⁴C-analys insamlades från sektion S2, från lager 12, 7 och 2 (figur 12).

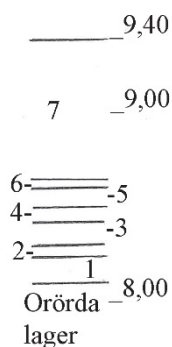

Figur 12. Sektion S2 sedd från väster. I lager 3 och 5 fanns grus som bedöms ha haft funktion som hårdgörningsytor. I lager 4 och 8 fanns enstaka stenar som bedöms ha varit delar av stenlagda ytor. Stenläggningen A1 låg i lager 11 och 12, men då sektionen dokumenterades hade stenen som fanns på platsen i plan fallit bort. ¹⁴C-prov insamlades från tre lager. Skala 1:40. Ritning av Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Blågrå steril lera, undergrund.
2. Ljusbrun lera blandad med kulturjord. ¹⁴C-prov 2 togs från detta lager
3. Gråbrun lerblandad kulturjord med mycket stort inslag av grus i storleken 0,01–0,03 meter. Påfört grus som sannolikt har haft funktion som hårdgörningsyta.
4. Brungrå lera blandad med kulturjord. Stort inslag av små stenar som sannolikt är del av en stenlagd yta.
5. Brungrå lerblandad kulturjord med stort inslag av grus. Sannolikt del av en hårdgörningsyta.
6. Gråbrun lerblandad kulturjord med inslag av enstaka djurben.
7. Gråbrun lerblandad kulturjord med små stenar och inslag av enstaka ben och bitar av läderspill. ¹⁴C-prov 3 togs från detta lager.
8. Brungrå lerblandad kulturjord med enstaka stenar, troligtvis del av stenlagd yta.
9. Gråbrun lerblandad kulturjord. Stort inslag av träpinnar som lagts ut att gå på.
10. Grå lera. Påförd.
11. Mörk gråbrun kulturjord med inslag av träflisor och förmultnat organiskt material. Motsvarar lager 7 i sektion 1. Stenläggning A1 låg i lager 11 och 12. ¹⁴C-prov 1 togs från detta lager.
12. Som lager 11, men med inslag av enstaka lerklumpar. Stenläggning A1 låg även i detta lager som delvis överlagrade och bedöms vara samtida med anläggningen A1.
13. Grus och sand. Dränering till fjärrvärmerör i lager 14.
14. Sand. Påfört bärlager.
15. Gatsten.

På platsen för sektion S3 (figur 7) nåddes inte den ursprungliga sterila leran. Men där dokumenterades lager (figur 13) som var yngre i jämförelse med de i de andra sektionerna. Lagren låg nämligen närmare den befintliga marknivån.

Figur 13. Sektion S3 sedd från väster. Skala 1:40. Ritning av Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Brungrå lerblandad kulturjord med inslag av lera och träflis.
2. Brungrå lerblandad kulturjord med inslag av sot, träflis, lera och enstaka tegelflisor.
3. Gråbrun lerblandad kulturjord med inslag av träflisor.
4. Grå lera blandad med kulturjord.
5. Brunsvart sand, kol, sot och tegelflisor.
6. Grå lera påförd.
7. Bärlager med elledning.

Fynd

Inga fynd påträffades vid den arkeologiska undersökningen. Enstaka tegelbitar påträffades i vissa lager. Kulturlagren utan tegel bedömdes under fältarbetet vara från perioden från omkring år 1000 och fram till cirka 1250. Kulturlagren med inslag av tegel bedömdes kunna vara från perioden cirka 1250 som yngst till cirka 1350.

¹⁴C-analyser

Tre ¹⁴C-prover insamlades från sektion S2 (figur 11) och skickades in för ¹⁴C-datering. Proven kalibrerades med 1 sigma som innebär 68,2% sannolikhet och med 2 sigma som innebär 95,4% sannolikhet (figur 14, bilaga 1)

Från den yngsta stenlagda ytan, A1, lager 12, insamlades ett prov, nr 1 (figur 14, bilaga 1). Provet ¹⁴C-daterades till 1050–1260 (kal 2 sigma). Lite längre ner i lagerföljden, från lager 7, insamlades ett prov, nr 3. Det var en del av en mindre kvist, ej vedartsbestämd, med en diameter på cirka 0,07 meter. Provet ¹⁴C-daterades till 1020–1160 (kal 2 sigma). Från det äldsta lagret, nr 2, insamlades ett prov, nr 2. Provet ¹⁴C-daterades till 990–1160 e.Kr. (kal 2 sigma) och inom detta intervall är det 58,9% sannolikhet att benet dateras till perioden 990–1060.

Prov	Lab nr	Sektion	Lager/ Anl.	Ben/Trä	Datering BP	Kal 1 sigma	Kal 2 sigma
1	Ua-56587	2	11, A1	Revben, stor gräsätare, sannolikt nöt	851±26	1165–1220	1050–1260 (inom detta intervall är perioden 1150–1260 med 93,5% sannolikhet)
3	Ua-56589	2	7	Trä, kvist	931±26	1030–1160	1020–1160
2	Ua-56588	2	2	Skulderblad, får/get	988±26	1010–1150	990–1160 (inom detta intervall är perioden 990–1060 med 58,9% sannolikhet)

Figur 14. Tabellen visar ¹⁴C-prover från sektion (se också bilaga 1). Samtliga dateringar är e.Kr. Proven redovisas med det äldsta lagret nederst och det yngsta överst.

Tolkning

Lämningar av delar av en stenlagd gata, A1, framkom i plan och undersöktes. Tre ¹⁴C-prov daterades. Proven är tillförlitliga – två av dem vara tagna från djur som inte uppvisar reservoareffekt och ett är taget från en pinne med låg egenålder. Från sektion S2, lager 11 (figur 12), som bedöms vara samtida med stenläggningen A1, insamlades ett prov som ¹⁴C-daterades till 1050–1260 (kal 2 sigma). Inom det intervallet är det 93,5% sannolikhet att benet dateras till perioden 1150–1260. I sektion S1, lager 5 (figur 11), som var äldre än stenläggningen, påträffades en bit tegel. Tegel kan tänkas förekomma i lager från den tid då domkyrkan och dominikanerkonventet började uppföras. Den äldsta domkyrkan i tegel i Västerås började troligtvis uppföras någon gång under perioden cirka 1240–1260 och dominikanerkonventet grundades 1244. Förekomsten av tegel indikerar en datering av stenläggningen, A1, från cirka 1240-tal till 1260 i ¹⁴C-intervallet. Vid den tiden lades alltså gatan med stora stenar.

Lite längre ner i lagerföljden, från lager 7, insamlades ett prov. Provet ¹⁴C-daterades till 1020–1160 (kal 2 sigma). I sektion S2 (figur 12) fanns det i lager 3 och 5 grus som sannolikt har haft funktion som hårdgörningsytor. I lager 4 och 8 fanns enstaka stenar som bedöms ha varit delar av stenlagda ytor. I sektion S1 (figur 11) fanns det i de äldsta lagren, nr 2 och 3, mindre stenar som bedöms vara delar av stenlagda ytor. Dessa lager skiljer sig från lager som brukar påträffas inne på tomtmark.

Provet från det äldsta lagret dateras till 990–1160 (kal 2 sigma) och inom det intervallet är det 58,9% sannolikhet att provet dateras till perioden 990–1060. Prov 3 dateras från 1020 och stöder tolkningen att provet från det äldsta lagret är från vikingatiden. Man brukar datera vikingatiden från år 793 fram till 1066.

Inga bebyggelselämningar framkom vid undersökningen. I flera av de dokumenterade lagren i sektionerna fanns mindre stenar som bedömdes ha varit delar av stenlagda ytor, och grus som bedömdes ha varit hårdgörningsytor. Dessa lager fanns från det äldsta skedet och uppfattas som äldre gatubeläggningar, vilket kan indikera ett långt brukande av gatan ända från den äldsta tiden, det vill säga vikingatid. Men vi vet inte med säkerhet om det fanns en gata på platsen redan under denna tid.

Slutord

Den äldsta verksamheten och bebyggelsen i Västerås fanns sannolikt intill Slottsgatan, norr om Västgötegatan – kanske sträckte den sig fram till Kungsgatan, men det vet vi inte. Slottsgatan är sannolikt Västerås äldsta gata. Den äldsta gatans antagna sträckning ses på omslaget till denna rapport. Men vi vet inte med säkerhet om det fanns en gata på platsen redan under vikingatiden. Kanske kan framtida arkeologiska undersökningar klarlägga om det redan då fanns en gata just här.

De tre ¹⁴C-daterade proverna uppvisar en sekvens från omkring år 990 fram till omkring 1200-talets mitt. Det är sannolikt att det äldsta lagret är från vikingatiden. Dessa dateringar tillsammans med ¹⁴C-prov som tidigare gjorts av prover från Stadsparken sydöst om undersökningsområdet (se anförd litteratur ovan och Ros 2015b) visar att området som var nyttjat under vikingatiden var relativt stort.

Platsen kan redan under vikingatiden, innan staden anlades, ha varit en viktig utskeppningshamn för järn, älghorn och skinn från provinserna i norr. Men vi har ingen

tydlig bild av när Västerås blev en tätort, fick centrala funktioner och blev en stad. På 1200-talet expanderade staden ytmässigt. Framtida arkeologiska undersökningar kanske kan visa hur stort område som var nyttjat och bebyggt under vikingatiden. Det är möjligt att den äldsta stadsbebyggelsen i Västerås har uppvisat likheter med den i Sigtuna (Ros 2015b och 2016; Wikström m.fl. 2011).

Undersökningarna i Stadsparken och i Slottsgatan omfattar endast mindre ytor. Det vore önskvärt att undersöka större ytor för att närmare klarlägga den äldsta bebyggelsens karaktär och utbredning.

Sammanfattningsvis kan sägas att undersökningen var av mycket liten omfattning, men betydelsefull. Den bekräftar att det var verksamhet på platsen redan under vikingatiden. Undersökningen visar också att det finns en stor kunskapspotential i Slottsgatan och i angränsande områden som kan tillföra ny kunskap för att belysa staden Västerås äldsta skede. Att det var verksamhet i Västerås, Aros, redan omkring år 1000 ger oss betydelsefulla och spännande perspektiv på Västmanland under vikingatiden.

Utvärdering

Undersökningen hade flera målsättningar och som framgår av rapporten har dessa uppfyllts.

Referenser

Internet

FMIS = Fornminnesregistret, se: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

SDHK = Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev, se: <http://sok.riksarkivet.se/sdbk>

Otryckta källor

Ros, J. 1995. *Slottsgatan. Arkeologisk förundersökning. Slottsgatan (sträckan Skepparbacken–Stora gatan)*. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala. Otryckt rapport.

Sjöö, R. 1989. *Västerås, stadsparken. Angående schaktkontroll för nyanläggande av fontän*. Västmanlands museum. Otryckt rapport.

Litteratur

Alström, U. 2014. "att den är urgammal och förmodligen kan räknas till rikets äldsta städer." *Nytt dateringsunderlag för Västerås historia. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Fornlämning Västerås 232:1, Stora gatan, Stadsparken, Västerås Domkyrkoförsamling, Västerås kommun, Västmanlands län. Västmanland. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2013:83.*

Alström, U. 2010. "Man kan nu intet weta at berätta, en är denne Staden aldräförst blivitt anlagd och upbygd ..." *Fornlämning Västerås 232:1, Västerås 1:1, Västerås stadsförsamling, Västerås, Västmanland. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2010:5.*

Annuswer, B., Bergquist, U., Forenius, S. och Syse, B. 1990. *Västerås 1000 år i centrum. Västerås kulturnämnds skriftserie nr 23*. Stockholm.

Bergquist, U. 1996. *Ett medeltida skomakeri vid Skomakargatan. Arkeologisk undersökning kv. Linnea. Västerås. Västmanland. RAÄ. UV Uppsala. Rapport 1996:52. Uppsala.*

Bergquist, U. och Bäck, M. 2000. *Förundersökningar i Vasagatan och Stora Gatan. RAÄ 232, Västerås stad och kommun, Västmanland. Rapport UV Bergslagen 2000:7.*

Bergquist, U. 1995. *Fjärrkyla. Stora Gatan–Munkgatan. Arkeologisk förundersökning, Västerås, Västmanland. UV Uppsala Rapport 1005:09. Riksantikvarieämbetet, Byrån för arkeologiska undersökningar.*

Carlsson, R. 2001. *Västerås stadspark. Arkeologisk förundersökning, RAÄ 232. Stadsparken. Västerås stad, Västmanland. Kulturmiljövårdsavdelningen Rapport 2001:30. Västmanlands läns museum.*

Dahlbäck, G. 1993. *Uppsalakyrkans uppbyggnadsskede. Om kyrka och kungamakt under äldre medeltid. Kärnhuset i riksäpplet. Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds årsbok. Uppland 1993. Uppsala, s. 135–172.*

Duncan, A., Harrysson, I. Jonsson, K. (Manus). *1000-tal till 1800-tal i Västra kvarteret. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Fornlämning Västerås 232:1. Norra Källgatan och Kungsgatan. Västerås Domkyrkoförsamling. Västerås stad. Västmanlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2017:26.*

Forenius, S. 1987. *Bondtorget och Stadsparken. RAA 232. Västerås, Västmanland.* Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar UV Uppsala.

Gustafsson, J-H. & Redin, L. 1977. *Västerås. Medeltidsstaden 4.* RAA Rapport. Stockholm.

Lihammer, A. 2008. *Stadsparken i Västerås. Arkeologisk förundersökning. RAA 232:1, Västerås stad, Västerås 1:201, Västerås kommun, Västmanland.* Stiftelsen kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2008:39.

Palmqvist, A. 1961. *Kyrkans enhet och papalismen: Die Einheit der Kirche und der Papalismus.* Stockholm.

Ros, J. Manus. *Västerås slott. Äldre borggård, skelett, en kanonkula och dateringsunderlag för slottet. Arkeologisk undersökning. Fornlämning Västerås 232:1. Olympia 3. Västerås domkyrkoförsamling. Västerås kommun. Västmanland.* Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2017:49.

Ros, J. 2016. Sigtuna and Excavations at the Urmakaren and Trädgårdsmästaren Sites. L. Holmquist, S. Kalming & C. Hedenstierna-Jonson (red.). *New Aspects on Viking-age Urbanism. Proceedings of the International Symposium at the Swedish History Museum, April 17–20th 2013. Theses and Papers in Archaeology B:12.* Archaeological Research Laboratory. Stockholm University, s. 139–148.

Ros, J. 2015a. *S:t Iljans kyrkogård i Västerås. Medeltida gravar i Citytunneln. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 232:1. Citytunneln, Hantverkargatan/ kvarteret Knut. Västerås Domkyrkoförsamling. Västerås kommun. Västmanland.* Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:24.

Ros, J. 2015b. *Vikingatida och medeltida stadsbebyggelse i Västerås. Tomtmark intill Slottsgatan. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 232:1. Stadsparken. Västerås Domkyrkoförsamling. Västerås kommun. Västmanland.* Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2014:8.

Ros, J. 2015c. Västerås en vikingatid och medeltida stad. *Glimtar från gångna tider.* Jonsson, K., Kihlstedt, B. & Arnberg, A. (red.). Västerås, s. 61–64.

Ros, J. 2015d. *1200-tal i Norra Källgatan. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 232:1. Norra Källgatan. Västerås domkyrkoförsamling. Västerås kommun. Västmanland.* Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2015:13.

Ros, J. 2010. *Västgötegatan i Västerås. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Västerås 232:1. Västgötegatan, Västerås Domkyrkoförsamling, Västmanland.* Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2010:19. Västerås.

Spjuth, O. 2018. *Vikingatida kulturlager. Upprustning av Stadsparken i Västerås. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Fornlämning Västerås 232:1, stadslager. Stadsparken. Västerås domkyrkoförsamling. Västerås kommun. Västmanlands län. Västmanland.* Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2017:41.

Wahlberg, M. Red. 2003. *Svenskt ortnamnslexikon*. Uppsala.

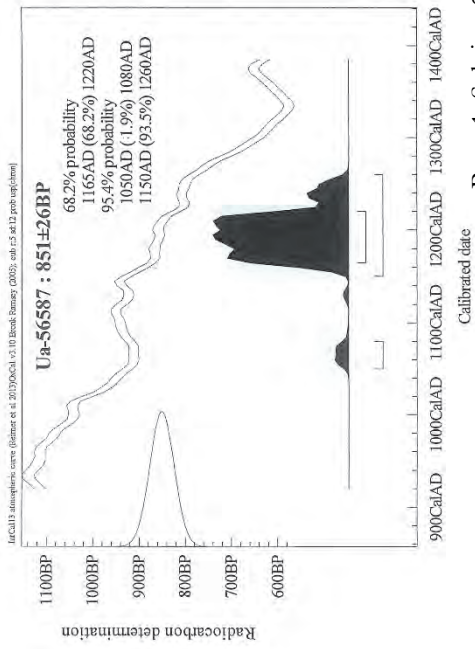
Wikström, A. m.fl. (red.) 2011. *Fem stadsgårdar – arkeologisk undersökning i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988–90*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna museum, nr 52. Sigtuna.

Tekniska och administrativa uppgifter

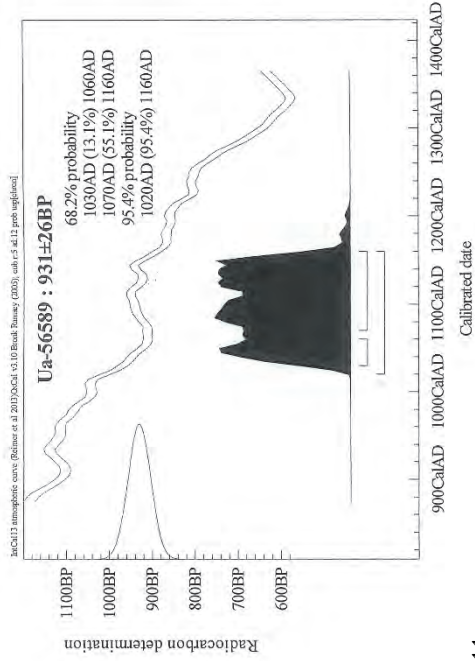
<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM17082
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-1985-17, 2017-06-07
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning
<i>Undersökningsperiod:</i>	2017-06-12– 2017-07-05
<i>Personal:</i>	Jonas Ros
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Socken:</i>	Västerås domkyrkoförsamling
<i>Fastighet:</i>	Slottsgatan
<i>Fornlämning:</i>	Västerås 232:1
<i>Fastighetskarta:</i>	11G:17
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 16 30
<i>Koordinater:</i>	X6610523/Y152425
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	Manuellt från befintlig bebyggelse, digitaliserat i efterhand
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	1 planritningar i A3 format, 3 sektionsritningar i A4-format och 7 digitalfoton förvaras hos Västmanlands länsmuseum.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

BILAGOR

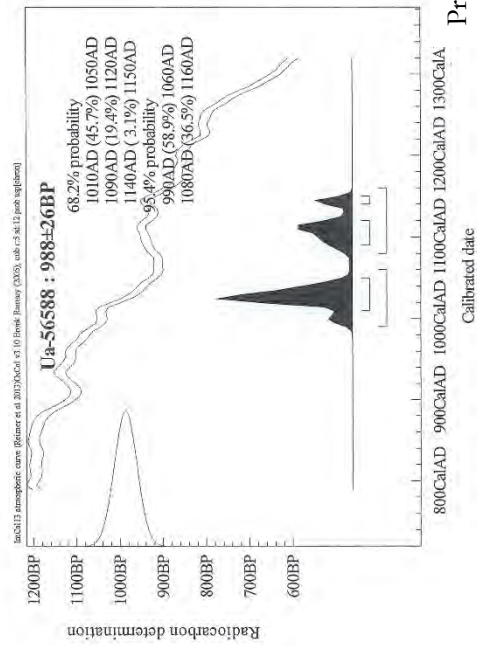
Bilaga 1. ¹⁴C-analyser

Prov 1. Sektion 2, lager 11.

Prov 2. Sektion 2, lager 7.

Prov 3. Sektion 2, lager 2.

Bilaga 2. Schakttabell

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd (m)	Djup (m)	Anmärkning	Anläggningar	Underlag
1	Gatumark	20	1,5–1,8		A1 och A2	Lera
2	Gatumark	1,3	Cirka 0,6		–	Sten, betong, grus
3	Gatumark	3,9	1,2		–	Grus